

Marek Stokłosa

Przejście zakonnika z własnego do innego instytutu

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 52/3-4, 91-115

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MAREK STOKŁOSA SCJ

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

PRZEJŚCIE ZAKONNIKA Z WŁASNEGO DO INNEGO INSTYTUTU

Treść: Wstęp. – 1. Ogólne pojęcie przejścia. – 2. Przejście z jednego instytutu zakonnego do innego instytutu zakonnego. – 2.1. Podmiot przejścia. – 2.2. Procedura. – 2.3. Przebieg próby w nowym instytucie. – 2.4. Nowa profesja wieczysta. – 3. Przejście z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego albo do stowarzyszenia życia apostołskiego, albo z nich do instytutu zakonnego. – 4. Przejście z niezależnego klasztoru do innego klasztoru tegoż instytutu albo federacji lub konfederacji. – Zakończenie.

Wstęp

Życie konsekrowane przez profesję rad ewangelicznych jest trwałą formą życia, w której wierni pod działaniem Ducha Świętego, naśladowując dokładnie Chrystusa, oddają się całkowicie umiłowanemu nade wszystko Bogu¹. Rady ewangeliczne czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, oparte na nauce i przykładzie Chrystusa, są darem Bożym, który Kościół otrzymał od Pana i z Jego woli ustawicznie je zachowuje². Bardzo liczne są w Kościele instytuty życia konsekrowanego, które według udzielonej im łaski i charyzmatu założyciela, posiadają różne dary. Sługa Boży Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Vita consecrata* (n. 5) porównał wielość form życia konsekrowanego do drzewa o wielu gałęziach, które tkwi korzeniami w Ewangelii i przynosi obfite owoce, w każdej epoce życia Kościoła. Nieprzemijająca Jego młodość objawia się także współcześnie. Powstają obok już tych znanych i zatwierdzonych przez

¹ Por. kan. 573 KPK/83.

² Por. kan. 575 KPK/83.

odpowiedni autorytet Kościoła nowe instytucje zakonne w ramach już istniejących form życia konsekrowanego, czy też pojawiają się nowe jego formy pod wpływem bodźców duchowych i apostoelskich. Różnorodność charyzmatów i posług, jakie pełnią zakonnicy i zakonnice, jest wielkim bogactwem samego Kościoła.

Pluralizm instytucji życia konsekrowanego, atrakcyjność charyzmatów założycieli i różnorodnych form zaangażowania osób konsekrowanych, otwiera przed zakonnikami czy zakonniceami możliwość przejścia z jednego instytutu do drugiego. Fenomen ten nie pojawił się współcześnie, wraz z występującą różnorodnością form życia konsekrowanego w łonie Kościoła i z szeroką możliwością rozwijania własnego powołania zakonnego, jakie oferuje atrakcyjność charyzmatów założycieli poszczególnych instytutów. Korzenie możliwości przejścia z jednego instytutu do drugiego, sięgają antycznych form życia zakonnego³. Współcześnie Kościół, mimo ujęcia w formie negatywnej kan. 684 §1 Kodeksu Prawa Kanonicznego (dalej: KPK/83)⁴, zasadniczo nie czyni większych przeszkód w zmianie instytutu tym osobom konsekrowanym, które w wyborze kierują się motywem pełniejszego wypełnienia woli Bożej i realizacji powołania zakonnego. Wolność wyboru stanu życia i jego realizacji jest jednym z podstawowych praw człowieka, które akcentuje prawo kanoniczne w kan. 219 KPK/83. Jednak to przejście może się dokonać zgodnie z przepisami prawa powszechnego i własnego zainteresowanych instytutów.

³ Zagadnienie przejścia z jednego do innego instytutu zakonnego, pod względem historycznym, zostało ukazane w artykułach: F. C u b e l l i, *Passaggio da una religione all'altra*, w: *Dizionario degli istituti di perfezione*, t. VI, Roma 1980, col. 1214-1230; M. J. G i r a l d o, *Excursus historicus de egressu e religijne*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 23(1942), s. 132-145, 199-211; A. R a v a, *Il passaggio da un istituto religioso a un altro*, *Quaderni di diritto ecclesiale* 21(2008), s. 299-304.

⁴ W trakcie prac nad rewizją Kodeksu Prawa Kanonicznego przyjęto, że zakonnik „nie może przejść z własnego do innego instytutu bez pozwolenia najwyższych przełożonych...”. Uznano, że wcześniejsza wersja kan. 684 §1 stanowiąca, że zakonnik „może przejść do innego instytutu”, mogłaby być odczytana w pewnym sensie jako zachęta do zmiany instytutu. Por. *Communicationes* 13 (1981) 326-328; J. C o r s o, *Separazione dall'istituto. Procedura amministrativa*, w: *I religiosi e il nuovo codice di diritto canonico*. Atti della XXII Assemblea CISM, Roma 1984, s. 201; A. R a v a, *Il passaggio da un istituto religioso a un altro*, dz. cyt., s. 305; J. A b b a s s, *Transfer to another religious institute in the latin and eastern catholic Churches*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 79(1998), s. 138.

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie omówienie zagadnienia przejścia z własnego instytutu zakonnego do innego, w świetle aktualnie obowiązujących norm KPK/83, z odwołaniem się w niektórych kwestiach szczegółowych do legislacji Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego z 1917 roku.

1. Ogólne pojęcie przejścia

Przez prawne przejście z jednego do drugiego instytutu należy rozumieć fakt opuszczenia przez zakonnika o ślubach wieczystych własnego instytutu, tzn. tego, z którym zakonnik jest aktualnie związany złożonymi ślubami zakonnymi, przy równoczesnym i bezpośrednim wstąpieniu do wybranego nowego instytutu, przy zachowaniu ciągłości ślubów zakonnych i przynależności do stanu życia konsekrowanego⁵. Wstąpienie to nie jest równoznaczne z przejściem definitywnym, gdyż następuje ono po odbyciu odpowiedniej próby w nowym instytucie, przypisanej prawem powszechnym i własnym, oraz złożeniu w nim nowej wieczystej profesji zakonnej. Trzeba zaznaczyć, że nie można mówić o prawnym przejściu wówczas, gdy podmiot utracił już wcześniej przynależność do instytutu, czy to na podstawie indultu sekularyzacji, czy dekretu prawnego wydalenia, a w późniejszym czasie wyraził wolę przynależności do jakiegokolwiek instytutu i został do niego przyjęty. W takim przypadku mamy do czynienia ze zwyczajnym przyjęciem do instytutu, regulowanym takimi samymi przepisami prawa kanonicznego, jak przy każdym innym wstąpieniu do instytutu⁶. Należy podkreślić, że przejście z jednego do drugiego instytutu, o którym mowa w kann. 684-685 aktualnie obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego, nie powoduje utraty przez zakonnika przynależności do stanu życia konsekrowanego, lecz zmienia specyfikę jego powołania zakonnego⁷. Śluby zakonne złożone w poprzednim instytucie nadal pozostają zobowiązujące, ale muszą być zachowywane

⁵ Por. B.W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, cz. III, Lublin 1990, s. 198; E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*, Milano 1986, s. 342.

⁶ Por. A. T a b e r a, G.M. de A n t o ñ a n a, G. E s c u d e r o, *Il diritto dei religiosi. Manuale teorico su gli Stati di perfezione*, Roma 1961, s. 506.

⁷ Por. C. B a l e a n i, *I requisiti di attuabilità dell'istituto giuridico del passaggio: il principio generale e il consenso*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 80(1999), s. 127.

według reguł i charyzmatu nowego instytutu. Zakonnik, w czasie odbywania próby w nowym instytucie, aż do chwili złożenia nowej profesji zakonnej, pozostaje członkiem poprzedniego instytutu. Pomimo to więzy z tym instytutem ulegają zawieszeniu, gdyż jest on podporządkowany *de facto* dyscyplinie instytutu, do którego złożył prośbę przynależności. Zobowiązany jest również do praktykowania praw i obowiązku nowego instytutu, wobec czego prawa i obowiązki wynikające z przynależności do poprzedniego instytutu na czas próby ulegają zawieszeniu. Dopiero przejście definitywne, które następuje w momencie złożenia nowej profesji zakonnej po odbyciu określonej prawem próby, powoduje utratę przynależności do poprzedniego instytutu oraz wygaśnięcie ślubów, obowiązków i praw w nim nabytych, przy równoczesnym nabyciu tej przynależności do nowego instytutu, wraz z nowymi obowiązkami i prawami z tym instytutem związanymi⁸.

Przejście zakonnika do innego instytutu nie zależy wyłącznie od samej woli zainteresowanego, gdyż nie należy do jego praw. Może ono się dokonać tylko i wyłącznie za zgodą najwyższego przełożonego zarówno instytutu *a quo* i jak *ad quem*, przy zachowaniu procedury określonej prawem powszechnym i własnym instytutu przyjmującego. Aktualnie, zgodnie z kan. 684 §4 KPK/83, tylko w przypadkach przejścia z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego czy do stowarzyszenia życia apostołskiego, bądź z nich do instytutu zakonnego, jest wymagana także zgoda Stolicy Apostolskiej. Natomiast w pozostałych, decyzja należy wyłącznie do zainteresowanych najwyższych przełożonych, poprzedzone zgodą ich własnych rad. Należy zauważyć, że Prawodawca Kodeksu z 1983, biorąc pod uwagę różnorodność form życia konsekrowanego, nie ustanowił jednolitej procedury dla wszelkich możliwych przejść z jednego instytutu do drugiego. Wprowadził natomiast w niej zasadnicze zmiany w porównaniu z prawodawstwem poprzedniego Kodeksu, ustanawiając w pewnym sensie warunki bardziej restrykcyjne. Restrykcyjność ta podyktowana jest przede wszystkim faktem, iż każde przejście, podyktowane tak pierwotnym „błędem” w wyborze rodziny zakonnej, czy też innymi motywami, jest ze swej natury po-

⁸ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata, Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico*, Roma 2005, s. 626-627; E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*, dz. cyt., s. 342.

ważnym wydarzeniem w życiu osoby konsekrowanej, powodującym także pewne konsekwencje kanoniczne. Trzeba podkreślić w tym miejscu, że w każdym instytucie występuje różnorodność obowiązków i praw, wpływających z faktu złożenia ślubów, a także różne formy ich realizacji w codziennym życiu. Wydają się, że ta różnorodność jest przyczyną ustalenia przez prawodawcę precyzyjnych reguł przejścia z jednego instytutu do drugiego, w celu uniknięcia serii przejść niekorzystnych dla obydwóch instytutów, niekiedy poddyktowanych niestabilnością czy zmiennością podmiotu⁹.

KPK/83 w kan. 684-685 określił procedurę trzech możliwych sposobów przejść: z jednego instytutu zakonnego do innego instytutu zakonnego, z niezależnego klasztoru do innego klasztoru tegoż instytutu albo federacji lub konfederacji oraz z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego albo do stowarzyszenia życia apostołskiego, albo odwrotnie, z jednego z nich do instytutu zakonnego.

2. Przejście z jednego instytutu zakonnego do innego instytutu zakonnego

Zasadniczym przedmiotem regulacji, zawartych w kan. 684 i 685 KPK/83, jest zagadnienie przejścia z jednego instytutu zakonnego do innego instytutu zakonnego. Ta forma zmiany instytutu nie obejmuje przejścia z instytutu zakonnego do świeckiego i odwrotnie oraz z instytutu zakonnego do stowarzyszenia życia apostołskiego czy też z instytutu świeckiego do stowarzyszenia życia apostołskiego i odwrotnie. Są one unormowane w KPK/83 osobnymi kanonami, które będą poddane interpretacji w dalszej części artykułu. Odrębność ta ma swe uzasadnienie w zasadniczej różnicy, jaka zachodzi pomiędzy instytutami zakonnymi a pozostałą grupą wymienionych instytutów. Dotyczy ona przede wszystkim formy konsekracji Bogu i Kościołowi, dokonującej się na podstawie odmiennych zobowiązań, tak natury prawnej, jak i eklezjalnej.

2.1. Podmiot przejścia

Prawodawca aktualnie obowiązującego KPK/83 postanawia w kan. 684 §1, że „zakonnik po ślubach wieczystych nie może przejść z własnego do innego instytutu bez zezwolenia najwyższych

⁹ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 616; A. R a v a, *Il passaggio da un istituto religioso a un altro*, dz. cyt., s. 304.

przełożonych obydwu instytutów, którzy winni uzyskać zgodę własnej rady”.

Z analizy treści cytowanego kanonu wynika jasno, że tylko zakonnik o ślubach wieczystych może zmienić przynależność do instytutu. W przeciwieństwie do postanowień poprzedniego Kodeksu¹⁰, nie mają takiej możliwości zakonnicy związani z instytutem ślubami czasowymi. Schemat nowego Kodeksu z 1977 roku umożliwił przejście z jednego instytutu do drugiego również zakonnikom na ślubach czasowych¹¹. Jednak w trakcie dalszych prac na rewizję Kodeksu, możliwość przejścia do innego instytutu została zawężona tylko do członków instytutu o ślubach wieczystych¹². Zaś uniemożliwienie korzystania z tej możliwości członkom o ślubach czasowych jest spowodowane brakiem ich definitywnej przynależności do instytutu. Prawo kanoniczne nie zabrania im jednak przystąpienia do innego instytutu po wygaśnięciu ślubów czasowych. W myśl kan. 688 §1 KPK/83, mogą oni w tym przypadku swobodnie opuścić instytut, w którym wcześniej złożyli swe śluby, a które wygasły po upływie czasu, na jaki zostały złożone. Osoby te, jako podmioty niezwiązane żadnymi ślubami zakonnymi, mogą wybrać jakikolwiek stan życia i różnorodne formy jego realizacji, w tym także powtórnie złożyć akces przynależności do jakiegokolwiek wybranego instytutu życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego. Nie mogą tego uczynić tylko w trakcie trwania ich ślubów czasowych, chyba że – zgodnie z kan. 688 §2 KPK/83 – od najwyższego przełożonego instytutu aktualnej przynależności uzyskają indult odejścia, połączony z dyspensą od obowiązku zachowania ślubów zakonnych. Jeśli nie uzyskają tegoż indultu, ich przyjęcie do nowicjatu, w myśl kan. 643 §1 n. 3° KPK/83, jest nieważne z mocy samego prawa. Muszą też pamiętać o poinformowaniu właściwych przełożonych instytutu o fakcie ich wcześniejszego włączenia do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego. Jeśli fakt tej przynależności byłby przedmiotem zatajenia z ich strony, to w myśl kan. 643 §1 n. 5° KPK/83, przyjęcie

¹⁰ Por. kan. 633 §2 i 634 KPK/1917.

¹¹ Por. Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema canonum de iure institutorum vitae consecratae*, Città del Vaticano, s. 42, can. 75 §3.

¹² Por. *Communicationes* 13(1981) 328.

do nowicjatu jest nieważne z mocy samego prawa¹³. Trzeba też podkreślić, że fakt ich wcześniejszej przynależności do jakiegokolwiek instytutu i eksperymentowania formy życia konsekrowanego, przez dłuższy czy krótszy okres, nie może być podstawą ewentualnego skrócenia procesu formacyjnego w nowym instytucie. Przechodzą oni ten sam *iter* formacyjny, przepisany prawem powszechnym, jaki był zastosowanych przy ich pierwszym wstępowaniu na drogi życia zakonnego, włącznie z przyjęciem do nowicjatu.

Podmiotem przejścia może być więc każdy, kto złożył w jakimkolwiek instytucie zakonnym – tak na prawie papieskim jak i diecezjalnym – śluby wieczyste, nie wyłączając osób duchownych.

2.2. Procedura

Z inicjatywą przejścia do innego instytutu występuje sam zainteresowany, który w prośbie kierowanej do najwyższych przełożonych instytutów *a quo* i *ad quem*, wyraża wolę zmiany instytutu¹⁴. Petycja jest niezbędna, gdyż nikt nie może zmusić osoby zakonnej do zmiany instytutu wbrew jej woli¹⁵. Jest ona w wielu wypadkach konsekwencją wcześniejszych rozmów, prowadzonych między zainteresowanym a wyżej wymienionymi podmiotami władzy zakonnej,

¹³ Prawodawca wyraźnie mówi o fakcie zatajenia włączenia kogoś do instytutu życia konsekrowanego, które następuje z chwilą złożenia ślubów lub innych świętych więzów, bądź do stowarzyszenia życia apostołskiego na podstawie innych form inkorporacji (śluby, przysięga, przyrzeczenia, czy nawet wpisania na listę członków). Nie czyni nieważnym wcześniejsze przyjęcie do nowicjatu w wyżej wymienionych instytutach, czy nawet ważne jego kanoniczne ukończenie, jeśli nie było ono bezpośrednio połączone z prawnym włączeniem do instytutu. Również zatajenie prowadzenia życia pustelniczego, o którym mowa w kan. 603 KPK/83, czy też przynależność do stanu dziewic, regulowana kan. 604 KPK/83, nie powoduje nieważności przyjęcia do nowicjatu. Por. L. C h i a p p e t t a, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, Roma 1996, s. 785.

Należy w tym miejscu podkreślić, że wcześniejsze przyjęcie do nowicjatu, czy też prowadzenie życia pustelniczego lub przynależność do stanu dziewic, może stać się przeszkodą, czyniącą nieważne przyjęcie do nowicjatu tylko na mocy prawa własnego, jak to zostało postanowione w kan. 643 §2 KPK/83. Jednak fakty te nigdy nie powinny być przemilczane przed przełożonymi, nawet wówczas, gdy ich zatajenie nie czyni nieważne przyjęcie do nowicjatu.

¹⁴ W razie podziału instytutu na prowincje lub części z nią zrównane, prośby te powinny być przesłane do najwyższych przełożonych za pośrednictwem odpowiednich przełożonych wyższych, którzy powinni dołączyć własną opinię, dotyczącą przesłanek skłaniających zakonnika do zmiany instytutu.

¹⁵ Por. V. De P a o l i s, *La vita consacrata nella chiesa*, Bologna 1992, s. 362.

lub też z innymi przełożonymi wyższymi – w razie podziału instytutu na prowincje lub części z nią zrównane – bądź też wcześniejszego legalnego pobytu samego zakonnika w zainteresowanym instytucie, na podstawie udzielonego pozwolenia, o którym mowa w kan. 665 §1 KPK/83. Jest rzeczą zasadną, chociaż obecne prawo bezpośrednio tego nie wymaga¹⁶, aby zawierała ona uzasadnienie decyzji przejścia z jednego do innego instytutu. Jej motywy mogą być różne: pragnienie głębszego przeżywania i pełniejszej realizacji własnego powołania poprzez wybór życia kontemplacyjnego czy innej formy apostolatu, odpowiadającej własnym aspiracjom czy zdolnościom; różne trudności, które przeszkadzają w spokojnym przeżywaniu własnego powołania, wynikłe w instytucie aktualnej przynależności, mające swe źródło m.in. w trudnych relacjach z własnymi przełożonymi albo z innymi członkami instytutu, czy też w niewłaściwym przystosowaniu się do wymagań samego instytutu i jego zadań¹⁷; stan zdrowia, który nie pozwala zainteresowanemu realizować w pełni zadań instytutu; powolne „umieranie” instytutu, spowodowane brakiem powołań, w konsekwencji prowadzące do stopniowego ograniczenia jego aktywności apostolskiej¹⁸. Jednak nie powinna być brana pod uwagę ta prośba, która jest konsekwencją grożącego wydalenia z instytutu¹⁹. Jeśli są podstawy do wszczęcia procesu o wydalenie zakonnika z instytutu, to taki proces należy rozpocząć zgodnie z przepisami prawa. Ewentualna rezygnacja z takiego pro-

¹⁶ Por. B.W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 199.

¹⁷ Wszelkie niezadowolenie, mające swe źródło w konflikcie z własnymi przełożonymi czy też z własną wspólnotą, bądź częste naruszanie reguł życia zakonnego, nie powinno być podstawą udzielenia pozwolenia na przejście do innych instytutów. Przełożeni powinni w tej sytuacji poszukiwać innych rozwiązań w celu usunięcia powyższych trudności. Por. G. Ghirlanda, *La problematica della separazione del religioso dal proprio istituto*, w: AA.VV., *Il nuovo diritto dei religiosi*, Roma 1984, s. 158-159. Niestety w praktyce są one często motywem udzielenia pozwolenia na zmianę instytutu. Jednak nie powinny być zakryte przed przełożonymi instytutu przyjmującego. W niektórych sytuacjach ma się jednak wrażenie, jakby przełożeni za wszelką cenę chcieli się pozbyć zakonnika nieużytecznego, niewygodnego, czy też skonfliktowanego ze wszystkimi.

¹⁸ Por. A. Tavera, G.M. de Antóna, G. Escudero, *Il diritto dei religiosi*, dz. cyt., s. 507; C. Baleani, *I requisiti di attuabilità dell'istituto giuridico del passaggio: il principio generale e il consenso*, dz. cyt., s. 127-128; G. Ghirlanda, *La problematica della separazione del religioso dal proprio istituto*, dz. cyt., s. 158-159; F.J. Ramós, CC. 684-685. *Comentario*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, vol. II/2, Pamplona 2002, s. 1746.

¹⁹ Por. D. Andrés, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 618.

cesu na korzyść ułatwienia przejścia, byłaby tylko pozornym ułatwieniem rozwiązania sprawy. Należy pamiętać, że zakonnik w sposób definitywny przechodzi do instytutu po przejściu przynajmniej trzyletniego okresu próby. Jednak w każdej chwili, z różnych przyczyn, może być odesłany do pierwotnego instytutu, a ten ma obowiązek go przyjąć. Gdy istnieją przyczyny, które są podstawą wydalenia zakonnika z instytutu, należy wszcząć proces o wydalenie, o którym mowa w kan. 695-704 KPK/83. Po prawnym wydaleniu ex-zakonnik, może być przyjęty do każdego instytutu, który zechce go przyjąć, pod warunkiem rozpoczęcia normalnego procesu formacyjnego, łącznie z odbyciem nowicjatu kanonicznego.

Prawodawca, w przeciwieństwie do ustawodawstwa Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego²⁰, nie wymaga interwencji Stolicy Apostolskiej, czy też biskupa diecezjalnego w przypadku instytutów na prawie diecezjalnym, w celu udzielenia pozwolenia na przejście z jednego instytutu do drugiego. Aktualnie, w myśl kan. 684 §1 KPK/83, takiego pozwolenia udzielają – na zasadzie wzajemności – najwyżsi przełożeni zainteresowanych instytutów, po wcześniejszym uzyskaniu zgody własnych rad. Zadanie tych ostatnich polega nie tylko na wyrażeniu zgody, ale także na dokonaniu właściwej oceny zasadności motywów przedłożonych przez zakonnika, którymi się kieruje, prosząc o zmianę przynależności do instytutu. Przełożeni nie mogą delegować tej kompetencji innym, nawet wyższym przełożonym²¹. Udzielenie takiego pozwolenia, w sensie ścisłym, nie jest równoznaczne z indultem odejścia z instytutu, o którym mowa w kan. 691 §1 KPK/83. Wyrażenie zgody przez najwyższego przełożonego instytutu aktualnej przynależności jest specjalnym indultem, ma mocy, którego zakonnik może przebywać w innym instytucie, w celu przejścia określonej prawem próby, przed jego definitywnym przejściem do tegoż instytutu. Ponadto indult zawiera w sobie aprobatę na ewentualne złożenie ślubów wieczystych w wybranym przez zakonnika instytucie i – tym samym – na definitywne do niego przejście, po pozytywnym zaliczeniu próby i dopuszczeniu do złożenia ślubów przez kompetentnych przełożonych instytutu przyjmującego. Natomiast zgoda ze strony najwyższego przełożonego tego

²⁰ Por. kan. 632 i 638 KPK/1917.

²¹ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 618; B.W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 199.

instytutu nie jest utożsamiania ze zwyczajnym przyjęciem, o którym mowa w kan. 641 KPK/83, ani też z dopuszczeniem do złożenia wieczystych ślubów zakonnych. Jest aktem specjalnego przyjęcia do instytutu na czas próby osoby związanej już wieczystym ślubem. Dopiero po jej pozytywnym zaliczeniu może nastąpić dopuszczenie do nowej wieczystej profesji i jej złożenie, skutkujące definitywnym przejściem.²²

Oczywiste jest, że przejście nie może się dokonać przy braku akceptacji najwyższego przełożonego instytutu przyjmującego. Instytuty posiadają pełną autonomię w przyjmowaniu kandydatów. Sam zainteresowany, czy jakakolwiek inna instytucja kościelna, w tym także Stolica Apostolska, nie mogą zmusić instytutu do przyjęcia w swoje szeregi kandydata, w tym także i tego, który jest złączony więzami przynależności do innego instytutu i wyraża wolę przejścia. Z tego też powodu staje się bezprzedmiotowe ewentualne wniesienie rekursu przeciw negatywnej decyzji najwyższego przełożonego instytutu przyjmującego.

Przejście jest niemożliwe również z powodu nie wyrażenia zgody przez najwyższego przełożonego instytutu aktualnej przynależności prawnej osoby zakonnej. Może on także sprzeciwić się bezzwłocznemu przejściu swego podwładnego, sprawującego poważniejsze urzędy czy funkcje, które nie mogą być natychmiast powierzane innym, proponując odłożenie zmiany instytutu aż do momentu znalezienia i przygotowania jego następcy²³. Natomiast do sytuacji czysto emocjonalnych powinien podchodzić z rozwagą, proponując zakonnikowi dodatkowy czas na refleksję i oferując mu wszelaką pomoc w rozeznaniu właściwej drogi realizacji jego powołania zakonnego. Jednak, biorąc pod uwagę różne przyczyny, które skłoniły przełożonego do nie wyrażenia zgody, zakonnik może wnieść rekurs, jeśli nawet prawodawca takiej możliwości bezpośrednio nie przewiduje, do Stolicy Apostolskiej lub do biskupa diecezjalnego w przypadku instytutów na prawie diecezjalnym. Rekurs, wniesiony zgodnie z przepisami prawa, będzie bezprzedmiotowy, jeśli na przejście nie wyraził zgody także najwyższy przełożony in-

²² Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 617.

²³ Por. G. G h i r l a n d a, *La problematica della separazione del religioso dal proprio istituto*, dz. cyt., s. 158.

stytutu przyjmującego.²⁴ Istnieje też inna możliwość, w przypadku otrzymania negatywnej odpowiedzi na przejście przez najwyższego przełożonego instytutu aktualnej przynależności. Wówczas zakonnik może poprosić o indult odejścia, połączony z dyspensą od obowiązujących ślubów zakonnych i wstąpić do nowego instytutu, którego przełożeni wyrazili wolę jego przyjęcia, rozpoczynając jednak od początku *iter* formacyjny. Ta forma obejścia kanonicznej instytucji przejścia z jednego instytutu do drugiego jest możliwa tylko w przypadku zakonników, którzy nie są związani żadnym stopniem święceń. Zakonnicy duchowni, zgodnie z postanowienia kann. 691 i 693 KPK/83, mogą opuścić instytut aktualnej inkardynacji za zezwoleniem Stolicy Apostolskiej, bądź w instytutach na prawie diecezjalnym za zgodą biskupa diecezjalnego, pod warunkiem, że znajdą sobie biskupa, który wyrazi gotowość inkardynacji lub przyjęcia ich do diecezji na okres próby.

Najwyżsi przełożeni mogą udzielić zakonnikowi zezwolenia na zmianę instytutu wówczas, gdy uzyskają zgodę własnym rad, wyrażoną zgodnie z kan. 127 §1 KPK/83. Tym samym osąd motywów, które skłoniły zakonnika do zmiany instytutu, nie pozostaje w gestii tylko przełożonych, ale także ich własnych rad. Gdy którakolwiek z rad nie wyraziła takiej zgody, przejście staje się prawnie niemożliwe. Jeśliby w takiej sytuacji którykolwiek najwyższy przełożony zezwolił na przejście, to jest ono nieważne. Powoduje ono także nieważność okresu próby zakonnika i wszystkich jego sukcesywnych aktów, łącznie z profesją wieczystą w nowym instytucie²⁵.

Prawodawca nie ustala, który z najwyższych przełożonych pierwszy powinien wdrożyć procedurę przejścia i wyrazić zgodę. W zasadzie jest to bez znaczenia. Stawia on w tym względzie jeden warunek, a mianowicie posiadanie przez zakonnika zgody obydwu

²⁴ Por. C. B a l e a n i, *I requisiti di attuabilità dell'istituto giuridico del passaggio: il principio generale e il consenso*, dz. cyt., s. 127-128; L. C h i a p p e t t a, *Il Codice di diritto canonico*, dz. cyt., s. 829. Innego zdania jest P. Malecha, pracownik Sygnatury Apostolskiej, który uważa, że zakonnik nie ma możliwości wniesienia rekursu przeciwko negatywnej decyzji przełożonego generalnego, gdyż przejście do innego instytutu nie jest jego prawem. Nawet gdyby został wniesiony to skończyłby się prawdopodobnie niepowodzeniem. Swoją tezę podpira faktem nie znalezienia w archiwum wspomnianego trybunału rekursów w omawianej materii od 1983 roku do 2006 roku. Zob. P. M a l e c h a, *La separazione dall'istituto religioso*, w: AA.VV., *La vita consacrata nella Chiesa*, Quaderni della Mendola, t. 14, Milano 2006, s. 279.

²⁵ Por. A. R a v a, *Il passaggio da un istituto religioso a un altro*, dz. cyt., s. 306.

najwyższych przełożonych, m.in. w celu rozpoczęcia w nowym instytucie przepisanej prawem próby. Należy wziąć pod uwagę to, co zostało już wcześniej zasygnalizowane, iż w większość przypadków sama oficjalna prośba zainteresowanego, skierowana do najwyższych przełożonych odrębnymi pismami, jak i sam akt ich decyzji, są poprzedzone wielorakimi rozmowami i kontaktami na wielu płaszczynach. W tym sensie wola przejścia zakonnika nikomu z zainteresowanych nie jest obca, a szczególnie najwyższemu przełożonemu instytutu, do którego zakonnik zgłosił akces przynależności. Przełożony ten powinien, zanim wyrazi zgodę, zwrócić się do swego odpowiednika aktualnej przynależności zakonnika o przesłanie niezbędnych informacji dotyczących kandydata. Obowiązkiem tego ostatniego jest przesłanie żądanych informacji, zgodnie z prawdą, ale także z roztropnością i obiektywnością. W przesłanej dokumentacji nie może zabraknąć oprócz *curriculum vitae* i ustosunkowania się do prośby zakonnika, dotyczącej zmiany instytutu, także innych informacji z życia proszącego tak pozytywnych jak i negatywnych, a szczególnie tych, które mogą w przyszłości spowodować szkody tak dla instytutu przyjmującego jak i dla samego Kościoła. Nie powinien być przedmiotem zatajenia fakt poniesienia przez zainteresowanego w przeszłości odpowiedzialności karnej za popełnienie ciężkich przestępstw, tak kanonicznych, jak i cywilnych, które wykluczałyby w przyszłości możliwość objęcia odpowiedniej funkcji czy urzędu w nowym instytucie. Nie jest on jednak zobowiązany do przekazania całej zawartości teczeki personalnej, nawet po przejściu definitywnym zakonnika do nowego instytutu²⁶. Przełożony instytutu *ad quem* osobiście, bądź przez kompetentnych przełożonych, powinien też poinformować instytut *a quo* o terminie rozpoczęcia przez zakonnika próby i o dacie złożonych przez niego ślubów. Ta ostatnia informacja dla instytutu *a quo* jest nie tyle ważna z punktu widzenia statystycznego, ale przede wszystkim z prawnego, gdyż w momencie złożenia ślubów wieczystych zakonnik traci przynależność prawną do pierwotnego instytutu na korzyść definitywnej przynależności do nowego instytutu, wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami.

²⁶ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 618.

2.3 Przebieg próby w nowym instytucie

Zakonnik po otrzymaniu zezwolenia najwyższych przełożonych obydwu instytutów przechodzi, ale jeszcze nie w sposób definitywny, do nowego instytutu na czas próby. Poprzedni Kodeks wymagał od przechodzącego odbycia przepisanego prawem rocznego nowicjatu, który z kolei mógł być przedłużony o kolejny rok²⁷. Natomiast kan. 684 §2 KPK/83 wymaga, w miejsce nowicjatu, przynajmniej trzyletniego czasu próby²⁸, zostawiając prawu własnemu instytutu możliwość jej wydłużenia²⁹. W czasie jej trwania zakonnik prawnie przynależy do instytutu *a quo*, będąc związany z nim ślubami zakonnymi. Jednak, jak już zostało wspomniane, zgodnie z kan. 685 §1 KPK/83, w czasie jej trwania zawieszeniu ulegają prawa i obowiązki zakonnika w tym instytucie, natomiast od chwili jej rozpoczęcia jest on zobowiązany przestrzegać prawa własnego instytutu *ad quem*.

Czas próby jest przeznaczony przede wszystkim na przystosowanie się zakonnika do nowego instytutu. Ma on pogłębić, m.in.: jego charyzmat, tradycję, styl życia oraz jego wewnętrzne prawo i dokonać, w oparciu o powyższe czynniki, weryfikacji własnego powołania zakonnego. Instytut zaś ma okazję nie tyle na weryfikację przydatności zakonnika do życia zakonnego, ale przede wszystkim na sprawdzenie, w jakim stopniu kandydat przystosował się do warunków życia nowego instytutu. Należy pamiętać, że czas próby nie jest równoznaczny z etapem formacji początkującej, której podlegają kandydaci po raz pierwszy wstępujący na drogę życia zakonnego. Nie powinien on być utożsamiany z czasem nowicjatu, gdyż mamy do czynienia już z osobą zakonną. Ponadto aktualny Kodeks zniósł wymóg powtarzania nowicjatu na korzyść dłuższego przystosowania się do nowego instytutu. Nie może być pomyślany także jako „juniorat”.³⁰ Podmiotem zmiany instytutu jest osoba o ślubach wieczystych, w większości przypadków duchowna, która już naby-

²⁷ Por. kan. 633 §1 i 634 KPK/1917.

²⁸ Należy podkreślić, że w czasie prac na rewizją Kodeksu, w schemacie z 1977 roku, przewidywano pięcioletni okres próby (kan. 75 §4). Por. *Communicationes* 13(1981) 326-328.

²⁹ Por. J. A b b a s s, *Transfer to another religious institute in the latin and eastern catholic Churches*, dz. cyt., s. 146.

³⁰ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 619; L. C h i a p p e t t a, *Il Codice di diritto canonico*, dz. cyt., s. 829.

ła pewne doświadczenia związane z praktyką rad ewangelicznych. Okoliczność ta powinna być brana pod uwagę w ustalaniu przebiegu próby w nowym instytucie. Będzie ona zależała w dużej mierze też od formy i stylu życia instytutu, z którego zakonnik przychodzi. W myśl kan. 684 §4 KPK/83, prawo własne powinno określić nie tylko czas, ale także i sposób realizowania tej próby przed złożeniem ślubów zakonnym i tym samym przed definitywnym przejściem. Wobec niewątpliwie rzadkich uregulowań tej kwestii w prawie własnym poszczególnych instytutów, ustalenie wszystkich szczegółów związanych z przebiegiem próby pozostaje kompetentnym przełożonym, przy zachowaniu prawa powszechnego. W pierwszym rzędzie kompetencja ta będzie zarezerwowana najwyższemu przełożonemu, który w dekrecie przyjmującym zakonnika na czas próby ma prawo określić jej szczegóły. Nie będzie on jednak tym jedynym przełożonym, mającym wpływ na określenie jej przebiegu, w przypadku podziału instytutu na prowincje, czy inne części z nią zrównane, o których mowa w kan. 620 KPK/83. Wówczas najwyższy przełożony musi wziąć pod uwagę zdanie przełożonego prowincji czy jednostki zrównanej z prowincją, do której ten zakonnik ma w przyszłości przynależać w sposób definitywny. W konsekwencji, przełożony prowincjalny czy inny przełożony wyższy, wraz ze swoją radą, będą mieli znaczący wpływ na ustalanie przebiegu próby, zwłaszcza przy braku jej uregulowań w prawie własnym. Co do samej próby, jest rzeczą wskazaną, aby przebiegała ona pod kierunkiem doświadczonego zakonnika, który byłby nie tylko oparciem dla samego zakonnika, ale także przygotowałby relacje z jej przebiegu dla kompetentnego przełożonego, dopuszczającego ewentualnie kandydata do nowej wieczystej profesji³¹. Należałoby się także zastanowić, czy zakonnik nie powinien przebywać przez określony czas w jednym z domów formacyjnych instytutu. Kompetentni przełożeni mogą również powierzać zakonnikowi funkcje w ramach obowiązującego prawa powszechnego i własnego, które są możliwe do pogodzenia z czasem próby³².

³¹ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 619; A. R a v a, *Il passaggio da un istituto religioso a un altro*, dz. cyt., s. 307.

³² Por. J. B e y e r, *Il diritto della vita consacrata*, Milano 1989, s. 405; E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice*, dz. cyt., s. 345.

Przewidziana prawem próba w nowym instytucie może być przeprowadzana, w każdym momencie i z różnych przyczyn, przez samego zakonnika albo lub też przez kompetentnych przełożonych instytutu *ad quem*. Sam zakonnik, kierowany różnymi motywami, może zdecydować w każdej chwili o powrocie do instytutu *a quo*. Również przełożeni instytutu, widząc niemożliwość przystosowania się kandydata do stylu życia odpowiadającego charyzmatowi i tradycji ich instytutu, bądź też z innych przyczyn, mogą też podjąć taką decyzję. W obydwu przypadkach zakonnik jest zobowiązany powrócić do instytutu, z którym jest aktualnie związany ślubami, a instytut go przyjmując³³, albo wystąpić do kompetentnej władzy kościelnej o indult sekularyzacyjny. Jeśli jest on osobą duchowną indult odejścia z instytutu, w myśl kan. 693 KPK/83, jest udzielany tylko w przypadku, gdy znajdzie sobie biskupa, który wyrazi gotowość przyjęcia go do diecezji w formie jego natychmiastowej inkardynacji lub po przejściu okresu próby. Duchowny ten może też wystąpić o udzielenie dyspensy od obowiązków wynikających z przyjętych świeceń, w tym także od zachowania celibatu. Wszystkie prośby powinien przekładać kompetentnej władzy kościelnej za pośrednictwem instytutu aktualnej przynależności. Gdyby jednak do tego instytutu nie powrócił i nie wystąpił też o sekularyzację, wówczas przełożeni wyżsi instytutu powinni wszcząć proces o wydalenie go z instytutu, m.in. po stwierdzeniu prawnej nieobecności poza domem zakonnym, dłuższej niż sześć miesięcy³⁴. Mogą pojawić się także inne przyczyny rozpoczęcia procesu o wydalenie z instytutu, które mogły być powodem decyzji o odesłaniu zakonnika do pierwotnego instytutu przed ukończeniem próby. Również zakonnik mógł zostać wydalony z instytutu mocą samego prawa, jako sprawca przestępstw, o których mowa w kan. 694 §1 KPK/83. Na instytucie *ad quem* spoczywa obowiązek przesłania do pierwotnego instytutu niezbędnych informacji, dotyczących zachowania zakonnika w czasie jego próby, motywów jej ewentualnego nieukończenia, czy niedopuszczenia do złożenia profesji, a zwłaszcza tych, które mogą

³³ Instytut w tym przypadku jest zobowiązany przyjąć zakonnika bez jakichkolwiek procedur. Przez sam fakt rozpoczęcia próby w innym instytucie i jej nieukończenia, bądź jej ukończenia bez złożenia ślubów z różnych powodów, nie traci się nigdy przynależność prawnej do poprzedniego instytutu. Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 620.

³⁴ Por. kan. 665 §2 i 696 §1 KPK/83.

być dowodami w procesie wydalenia z instytutu, bądź spowodowały wydalenie mocą samego prawa³⁵. Przełożeni tegoż instytutu powinni być otwarci na dalszą współpracę w celu udzielenia dalszych informacji z czasu próby, niezbędnych do ukończenia wspomnianych procesów.

Prawo powszechne nie wspomina bezpośrednio o możliwości ewentualnego przedłużenia owego czasu próby. Określenie „przynajmniej trzyletniej próby”, użyte w wyżej wymienionym kanonie, pozwala sądzić, że ten czas może być nie tylko inaczej określony przez prawo własne instytutu, ale także w niektórych przypadkach przedłużony³⁶. Tą ostatnią możliwość należy zaliczyć raczej do wyjątkowych, gdyż gwarantowany prawem powszechnym trzyletni okres próby jest wystarczającym okresem, w którym zakonnik powinien rozeznąć czy jego decyzja o zmianie instytutu była właściwa i słuszna w świetle własnego powołania. Natomiast dla przełożonych instytutu jest wystarczającym okresem przekonania się o przydatności zakonnika do instytutu i weryfikacji spełnienia przez kandydata zasadniczych wymogów stawianych w instytucie, zgodnie z jego charyzmatem i posłannictwem.

2.4. Nowa profesja wieczysta

Zakonnik, zgodnie z kan. 682 §2 KPK/83, po odbyciu przynajmniej trzyletniej próby, powinien zwrócić się do kompetentnego przełożonego o dopuszczenie do złożenia profesji wieczystej w nowym instytucie. Prawodawca zaznacza wyraźnie, że w tym przypadku chodzi o śluby wieczyste, a nie czasowe³⁷. Ewentualne ich złożenie przed ukończeniem wspomnianego minimum czyni profesję ważną, ale niegodziwą³⁸.

Kandydat swą prośbę o dopuszczenie do złożenia profesji wieczystej powinien uzasadnić, przedstawiając w niej także własną oce-

³⁵ Kompetentny przełożony instytutu *ad quem* nie jest kompetentny do wszczęcia procesu wydalenia z instytutu zakonnika przyjętego na okres próby, bądź też stwierdzenia faktu jego wydalenia mocą samego prawa, o którym mowa w kan. 694 KPK/83, gdyż prawnie kontynuuje on przynależność do instytutu *a quo*.

³⁶ Niektórzy autorzy twierdzą, że raz ustalony czas trwania próby nie powinien być wydłużany. Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 618-619; L. C h i a p p e t t a, *Il Codice di diritto canonico*, dz. cyt., s. 829.

³⁷ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 619.

³⁸ Por. kan. 10 KPK/83.

nę czasu próby w nowym instytucie. Przełożeni mogą nie dopuścić zakonnika do profesji wieczystej z różnych przyczyn. Również sam kandydat, po zakończeniu okresu próby może zdecydować o nie przedłożeniu odpowiedniemu przełożonemu prośby w celu dopuszczenia go do wspomnianej profesji. W obydwóch przypadkach, zgodnie z postanowieniami kan. 684 §2 KPK/83, zakonnik ten jest zobowiązany powrócić do instytutu, z którym jest związany ślubami, bądź też zwrócić się do kompetentnej władzy kościelnej o udzielenie indultu sekularyzacyjnego, czy też dyspensy od obowiązków, wynikających z przyjętych święceń, łącznie z dyspensą od celibatu, jeśli jest także osobą duchowną. W przeciwnym razie instytut powinien, jeśli są ku temu powody, wszcząć proces o wydalenie, chyba że zakonnik na mocy samego prawa został z niego wydalony. Również sam zakonnik po powrocie do instytutu, mając uzasadnioną przyczynę, może, w myśl kan. 665 §1 KPK/83, wystąpić o pozwolenie na przebywanie poza wspólnotą zakonną. Może także zwrócić się do najwyższego przełożonego o udzielenie indultu eksklaustracji, określonej postanowieniami kan. 686 §1 KPK/83³⁹. Nie jest wykluczona także możliwość zwrócenia się przez najwyższego przełożonego do Stolicy Apostolskiej, czy do biskupa diecezjalnego w przypadku instytutów na prawie diecezjalnym, m.in. w celu nałożenia na zakonnika eksklaustracji, o której mowa w kan. 686 §3 KPK/83. Jednak przebywanie zakonnika poza wspólnotą zakonną, czy wspomniane indulty eksklaustracji są rozwiązaniami tymczasowymi, które nie powodują, nawet czasowej, utraty przynależności do instytutu zakonnego. Mogą tylko ograniczać w jakimś sensie korzystanie z praw i obowiązków wynikających z tej przynależności.

Dopuszczenia do złożenia profesji wieczystej dokonuje kompetentny przełożony według norm prawa powszechnego i własnego instytutu przyjmującego. Niekoniecznie musi nim być najwyższy przełożony, który wyraził zgodę na przyjęcie zakonnika na czas próby. Może nim być inny przełożony, określony prawem własnym, który – w myśl kan. 656, 3° KPK/83 – powinien przynajmniej wysłuchać opinii własnej rady, podejmując ten akt.

W momencie złożenia profesji wieczystej, zgodnie z kan. 685 §2 KPK/83, następuje definitywne przejście zakonnika z jednego in-

³⁹ Por. F.J. R a m o s, *CC. 684-685. Comentario*, dz. cyt., s. 1747.

stytutu do drugiego. Tym samym nabywa w nowym instytucie prawa i obowiązki, określone w jego prawie własnym. Jest zobowiązany zachowywać rady ewangeliczne już według reguł nowego instytutu. Jeśli jest osobą duchowną, przez fakt złożenia profesji zostaje także ekskardynowany z poprzedniego instytutu i inkardynowany do nowego. Tym samym ustają wszelkie więzy łączące zakonnika z dawnym instytutem, w tym śluby⁴⁰ oraz wszelkie prawa i obowiązki z nim związane.

3. Przejście z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego albo do stowarzyszenia życia apostołskiego, albo z nich do instytutu zakonnego

W odmienny sposób KPK/83 reguluje zagadnienie przejścia z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego lub do stowarzyszenia życia apostołskiego i *vice versa*. Prawodawca, w kan. 684 §5 KPK/83, zastrzegł Stolicy Apostolskiej udzielenie pozwolenia na urzeczywistnienie owego przejścia, biorąc pod uwagę istotne różnice zachodzące między tymi trzema rodzajami instytutów, szczególnie dotyczące nie tylko formy konsekracji Bogu i Kościołowi przez ich członków, ale także przejawiające się w odmiennym charakterze prowadzonego przez nie życia i realizacji własnego powołania⁴¹. Zezwolenie Stolicy Apostolskiej zawierać będzie także inne odpowiednie polecenia, m.in., dotyczące ewentualnego odbycia nowicjatu, okresu próby, ewentualnych ślubów czasowych i złożenia wieczystej profesji. Prawodawca zobowiązuje wszystkie zainteresowane strony do podporządkowania się owym nakazom. Nie należy je utożsamiać z jakimkolwiek „zamachem” na autonomię poszczególnych instytutów czy stowarzyszeń, gdyż są podyktowane, jak to już zaznaczono, fundamentalnymi różnicami zachodzącymi pomiędzy trzema wyżej wymienionymi formami realizacji powołania zakonnego i apostołskiego⁴². Wytyczne będą uzależnione przede wszystkim od stopnia

⁴⁰ Castaño J.F. podkreśla, że w efekcie przejścia z jednego instytutu do drugiego nie ustają śluby, lecz ich relacja z pierwotnym instytutem. Por. J.F. C a s t a ñ o, *Gli istituti di vita consacrata (cann. 573-780)*, Roma 1995, s. 291.

⁴¹ Por. L. C h i a p p e t t a, *Il Codice di diritto canonico*, dz. cyt., s. 710; G. G h i r l a n d a, *La problematica della separazione del religioso dal proprio istituto*, dz. cyt., s. 160-161.

⁴² Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 623; B.W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 202.

ich podobieństwa, m.in., w zakresie praktykowania rad ewangelicznych czy prowadzonego życia wspólnego. Również sam instytut może określić w prawie własnym szczegółowe i wymagające warunki przyjęcia w swoje szeregi członków pochodzących z instytutów świeckich lub stowarzyszeń życia apostołskiego⁴³.

Podmiotami omawianej formy przejścia są profesji wieczyści instytutów zakonnych, tak na prawie papieskim jak i diecezjalnym, którzy z jakichkolwiek umotywowanych przyczyn chcą przejść do któregoś instytutu świeckiego lub stowarzyszenia życia apostołskiego. Są nimi też członkowie wieczyście czy definitywnie inkorporowani do tych ostatnich, którzy wystąpią o zmianę tej przynależności na korzyść któregoś z instytutów zakonnych⁴⁴. Nie są zaś podmiotem interpretowanego kan. 684 §5 KPK/83⁴⁵: profesji o ślubach czasowych, członkowie czasowo inkorporowani do instytutów świeckich lub stowarzyszeń życia apostołskiego, pustelnicy i dziewice⁴⁶.

W praktyce zanim ktoś otrzyma pozwolenie Stolicy Apostolskiej, najpierw powinien otrzymać pisemną zgodę najwyższych przełożonych zainteresowanych instytutów⁴⁷. W dokumentacji przesłanej Kongregacji instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiej nie może zabraknąć, oprócz wspomnianej zgody, także umotywowanej prośby zainteresowanej osoby, jego *curriculum vitae*, opinii czy ewentualnych sugestii ze strony przełożonych, dotyczących warunków przejścia, szczególnie tych ze strony instytutu przyjmującego oraz pisemnego nakreślenia tożsamości zainteresowanych instytutów, łącznie z ewentualnymi normami prawa własnego dotyczącymi omawianej formy przejścia.

⁴³ Por. E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*, dz. cyt., s. 345.

⁴⁴ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 624.

⁴⁵ Należy podkreślić, że omawiana regulacja nie dotyczy przejścia osób z instytutów świeckich do stowarzyszeń życia apostołskiego i odwrotnie, gdyż jest ono przedmiotem bezpośredniej regulacji kan. 730 i 744 KPK/83.

⁴⁶ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 624.

⁴⁷ Por. tamże; B.W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 202.

4. Przejście z niezależnego klasztoru do innego klasztoru tegoż instytutu albo federacji lub konfederacji

Łatwiejszym i pozbawionym skomplikowanej procedury jest przejście z jednego niezależnego klasztoru (*sui iuris*) do innego, należącego do tego samego instytutu, federacji lub konfederacji. Są to klasztory tak męskie jak i żeńskie, o których mowa w kan. 613 KPK/83, m.in.: kanoników regularnych, benedyktynów, cystersów, kamedułów, klarysek. Została im przyznana przez prawodawcę szeroka autonomia. Odróżniają się od pozostałych instytutów zakonnych kontemplacyjną formą życia, surowszą praktyką rad ewangelicznych i ściślejszym zachowaniem klauzury zakonnej. Przełożeni tych klasztorów są przełożonymi wyższymi⁴⁸, natomiast zakonnicy, aktem profesji rady ewangelicznych, są związani przynależnością stałą do konkretnego domu (*stabilitas loci*). Prawodawca jednak, w kan. 684 §3 KPK/83, dopuszcza możliwość zmiany tej przynależności wewnątrz tego samego instytutu, federacji lub konfederacji. Ten rodzaj przejścia może się dokonać ważnie na podstawie zgody wyrażonej przez: wyższego przełożonego klasztoru, który się opuszcza; przełożonego wyższego klasztoru przyjmującego oraz jego kapituły⁴⁹. Nie jest wymagana zgoda kapituły klasztoru *a quo*, przełożonego federacji bądź konfederacji. Konstytucje czy też statuty poszczególnych klasztorów *sui iuris* mogą – według prawodawcy – określać inne warunki czy formalności dotyczące omawianego sposobu przejścia.

W przeciwieństwie do postanowień kan. 684 §1 KPK/83, podmiotami omawianego przejścia mogą być, zgodnie z odpowiedzią Papieskiej Komisji ds. Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego, także profesji o ślubach czasowych⁵⁰. Wobec powyższego, prawo własne powinno doprecyzować wszystkie kwestie związane z przejściem tej

⁴⁸ Por. kan. 613 §2 KPK/83.

⁴⁹ Por. D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 621.

⁵⁰ Por. Pontificia Commissio CIC Authentice Interpretando, *Responsiones ad proposita dubia (cann. 684 §3, 830 §3, 767 §1, 299 §3)*, Enchiridion Vaticanum 10 (1986-1987), s. 1281. Niektórzy kanoniści, jak informuje J. Torres, nawet po ukazaniu się odpowiedzi wspomnianej Komisji, mają poważne wątpliwości, co do interpretacji umożliwiającej zakonnikom o ślubach czasowych przejście z jednego klasztoru *sui iuris* do innego. Por. J. T o r r e s, *Interpretazione autentica dei canonici riguardanti la vita consacrata. Commento*, Informations SCRIS 14(1988) nr 2, s. 290.

kategorii zakonników, w szczególności te dotyczące dopuszczenia i odnowienia ślubów zakonnych oraz profesji wieczystej.

Prawo powszechne nic nie wspomina o motywach, którymi kieruje się zakonnik wnoszący prośbę o zmianę przynależności do klasztoru *sui iuris* wewnątrz tego samego instytutu, bądź federacji czy konfederacji. Są one podobne do tych już wspomnianych przy przejściu z jednego instytutu zakonnego do innego, chociaż nie muszą być tak poważne⁵¹. Ponadto mogą one być związane z fundacją nowego klasztoru czy też z udzieleniem pomocy personalnej już istniejącemu⁵².

Omawiana forma przejście nie narusza specyfiki powołania zakonnego osoby przechodzącej. Zobowiązana jest ona ciągle do zachowania tej samej reguły życia, mino przejścia do innego klasztoru *sui iuris*. Z tego też względu prawodawca nie wymaga złożenia nowej profesji zakonnej, także tej czasowej w przypadku profesów o ślubach czasowych. Nie wspomina też o okresie próby, który jednak może być przewidziany prawem własnym klasztoru przyjmującego, czy też ustanowiony decyzją przełożonego lub kapituły klasztoru *ad quem*, w ewentualnym porozumieniu z przełożonym klasztoru *a quo*⁵³. Może się okazać koniecznym, przede wszystkim ze względu na prowadzony – mino tej samej reguły zakonnej – różnorodny styl życia, przez zainteresowane klasztory *sui iuris*. Czas próby umożliwia także przełożonemu klasztoru i kapitule dokonywanie okresowych weryfikację przydatności zakonnika do nowego klasztoru, przed podjęciem ostatecznej decyzji o włączeniu go do grona członków wspólnoty klasztornej⁵⁴. Zakonnik zaś ma czas na przystosowanie się do stylu życia nowego klasztoru i na sprawdzenie czy ten styl pozwala na realizację jego powołania. Biorąc pod uwagę przejście do klasztoru tej samej reguły zakonnej, okres tej próby może być krótszy, niż ten określony w kan. 684 §1 KPK/83 dla instytutów zakonnych. Dla zakonnika o ślubach czasowych próbą tą będzie niewątpliwie okres przed złożeniem profesji wieczystej

⁵¹ Por. B. W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 201.

⁵² Por. E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*, dz. cyt., s. 344.

⁵³ Por. A. C a l a b r e s e, *Istituti di vita consacrata e società di vita apostolica*, Città del Vaticano 1997, s. 280.

⁵⁴ Por. E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*, dz. cyt., s. 344.

w nowym klasztorze, równoznacznej z włączeniem definitywnym⁵⁵. Jeśli próba ta zakończyłaby się niepomyślnie dla zakonnika lub sam nie byłby zainteresowany dalszym pobytem w nowym klasztorze, to jest on zobowiązany, interpretując kan. 684 §2 KPK/83, wrócić do macierzystego klasztoru *sui iuris* lub wystąpić o indult odejścia.

Należy zauważyć, że prawodawca KPK/83 nie normuje hipotezy przejścia z klasztoru *sui iuris* do klasztoru niezależnego innego instytutu zakonnego. Stanowiska kanonistów dotyczące powyższej kwestii są podzielone. Są tacy, którzy uważają, że należy w tym wypadku zastosować procedurę określoną przy przejściu z jednego instytutu zakonnego do drugiego, biorąc pod uwagę fakt przynależności klasztorów *sui iuris*, o których mowa w kan. 613 KPK/83, do wielkiej rodziny instytutów zakonnych⁵⁶. Ich zdaniem norma kan. 684 §1 KPK/83 jest normą generalną dla wszystkich innych przypadków specyficznych, niż te uregulowane w kan. 684 §3 i 5 KPK/83. Podobnie ma to zastosowanie także do wzajemnego przejścia między klasztorze niezależnym a pozostałymi instytutami zakonnymi. Inni uważają, że powyższa kwestia w przypadku klasztorów, które nie mają najwyższego przełożonego, powinna być uregulowana w Konstytucjach, a przeciwnym razie należy odnieść się do Stolicy Apostolskiej⁵⁷. Natomiast udzielenie pozwolenia na przejście z klasztoru *sui iuris* do jakiegokolwiek instytutu świeckiego lub stowarzyszenia życia apostolskiego, czy też *vice versa* jest, w myśl kan. 684 §5 KPK/83, zarezerwowane Stolicy Apostolskiej⁵⁸.

Zakończenie

Prawodawca w kan. 684-685 reguluje trzy różne warianty opuszczenia własnego instytutu, połączone z jednoczesnym włączeniem do innego instytutu. Pierwszy z nich dotyczy przejścia zakonnika między instytutami zakonnymi, niezależnie czy są to instytuty na prawie papieskim czy diecezjalnym. Norma kan. 684 §1 KPK/83,

⁵⁵ Por. J. T o r r e s, *Interpretazione autentica dei canoni riguardanti la vita consacrata*, dz. cyt., s. 291.

⁵⁶ Por. V. D e P a o l i s, *La vita consacrata nella chiesa*, dz. cyt., s. 365-366; G. G h i r l a n d a, *La problematica della separazione del religioso dal proprio istituto*, dz. cyt., s. 159; D. A n d r é s, *Le forme di vita consacrata*, dz. cyt., s. 621.

⁵⁷ Por. E. G a m b a r i, *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*, dz. cyt., s. 344.

⁵⁸ Por. F.J. R a m o s, *CC. 684-685. Comentario*, dz. cyt., s. 1747-1748.

w przeciwieństwie do Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego, dotyczy wyłącznie profesów o ślubach wieczystych. Przejście to staje się faktem wówczas, aczkolwiek jeszcze nie definitywnym, kiedy wyrażą zgodę najwyżsi przełożeni obydwu instytutów, po wcześniejszym uzyskaniu zgody ich własnych rad. Tym samym nie jest już wymagana zgoda Stolicy Apostolskiej, jak to było przewidziane w kan. 632 poprzedniego Kodeksu. W miejsce nowicjatu, wymaganego kan. 633 §1 owego Kodeksu, zakonnik jest zobowiązany do odbycia przynajmniej trzyletniej próby, która powinna być uwieczniona nową profesją wieczystą. Jeśli wspomniana próba wypadłaby nieomyślnie dla przechodzącego lub on sam nie byłby w jakimkolwiek momencie zainteresowany jej kontynuowaniem, czy też złożeniem profesji wieczystej, to powinien powrócić do pierwotnego instytutu, albo poprosić o indult odejścia. Należy podkreślić, że powyższy sposób przejścia nie powoduje zawieszenia obowiązku zachowania złożonych ślubów czy utraty przynależności do stanu życia zakonnego. Śluby nadal są aktualne, natomiast zmienia się przynależność prawna do instytutu, a w przypadku zakonników duchownych także inkardynacja. Konsekwencją utraty przynależności na rzecz innego instytutu jest obowiązek realizowania powołania zakonnego według charyzmatu, tradycji i prawa własnego nowego instytutu.

Drugi wariant dotyczy przejścia z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego lub do stowarzyszenia życia apostołskiego, bądź odwrotnie, z tych dwóch ostatnich do instytutu zakonnego. Ten sposób przejścia wymaga, zgodnie z postanowieniami kan. 684 §5 KPK/83, zezwolenia Stolicy Apostolskiej, która na podstawie przedstawionej jej dokumentacji wyda odpowiednie dyspozycje dotyczące, m.in.: okresu próby, ewentualnej profesji czasowej i złożenia wieczystych ślubów zakonnych. Interwencja ta jest niezbędną, gdyż wynika z fundamentalnych różnic, istniejących między wymienionymi wyżej podmiotami. Odnoszą się one nie tylko do specyfiki życia i realizowania powołania, ale także do sposobu przebiegu formacji początkującej.

W nieco odmienny sposób prawodawca reguluje ostatnią trzecią formę przejścia, dotyczącą zmiany przynależności do klasztoru *sui iuris* wewnątrz tego samego instytutu, federacji lub konfederacji (kan. 684 §3 KPK/83). Prawodawca w tym przypadku nie wymaga od przechodzącego złożenia nowej profesji zakonnej, gdyż w momencie przejścia śluby pozostają nienaruszone. Zmienia się tylko

zobowiązanie do realizowania ich w tym klasztorze, w którym były złożone. Istota owego przejścia polega na zmianie miejsca realizacji powołania zakonnego i przystosowaniu się do stylu życia nowego klasztoru, według tej samej reguły, przyjętej w momencie złożenia ślubów zakonnych w klasztorze *a quo*. Podmiotami tej formy przejścia mogą być także zakonnicy związani z klaszturem ślubami czasowymi. Może ono się dokonać za zgodą przełożonych zainteresowanych klasztorów i za zgodą kapituły klasztoru przyjmującego. Należy podkreślić, że prawodawca zostawia prawu własnemu klasztorów określenie pozostałych szczegółów, dotyczących przejścia, w tym także ewentualnej próby i trybu jej odbywania.

Przytoczone regulacje dotyczą pierwszego sposobu separacji osób zakonnych z własnym instytutem. Powodują one skutki odmienne niż pozostałe formy separacji, przewidziane w KPK/83. Należy podkreślić, że w praktyce niewiele osób korzysta z omówionych wariantów przejść do innego instytutu, w porównaniu z tymi, którzy zwracają się z prośbą o indult sekularyzacyjny, czy też o dyspensę papieską od obowiązków, wynikających z przyjętych święceń, w tym od zachowania celibatu, połączoną w przypadku duchownych zakonnych, także od zachowania ślubów zakonnych.

Il passaggio di un religioso dal proprio a un altro istituto

Il passaggio a un altro istituto è uno dei primi modi previsti dal can. 684 del Codice del 1983, con cui avviene la separazione di un religioso dal proprio istituto. Essa viene prospettata dal legislatore in tre ipotesi:

- passaggio da un istituto religioso a un altro;
- passaggio da un monastero "*sui iuris*" a un altro sempre "*sui iuris*" dello stesso istituto, o federazione, o confederazione;
- passaggio ad un istituto secolare o una società di vita apostolica, o viceversa.

Il passaggio del religioso, però, non interrompe l'appartenenza allo stato religioso, ma cambia solo lo specifico della sua vocazione. I voti emessi nell'istituto di provenienza rimangono, ma con il passaggio definitivo devono essere osservati secondo le regole e il carisma del nuovo istituto. Il passaggio del religioso ad un altro istituto consiste solo nel fatto della perdita della sua incorporazione o iscrizione nell'istituto d'origine, con i relativi diritti e doveri, a favore dell'acquisto della nuova incorporazione, comprese tutte le sue conseguenze, nel nuovo istituto dopo aver emesso di nuovo la professione a norma del diritto.

Il passaggio può essere determinato da varie cause. Il motivo può constare nella ricerca da parte del religioso di un'attuazione più piena e perfetta della

sua vocazione, che si realizza nella volontà di Dio. Gli altri motivi del passaggio potrebbero essere: la debolezza fisica o psicologica, che non permette di affrontare la vita austera di un istituto, o la possibilità di vivere in maniera più piena la propria consacrazione in un altro istituto che abbia uno stile di vita più sensibile alle caratteristiche della persona. Purtroppo ci sono anche quelle causate da un malcontento dovuto a contrasti con i propri superiori, o l'inadattabilità alle costituzioni e regole.

L'oggetto del presente studio consta nella descrizione delle tre summenzionate ipotesi del passaggio, degli elementi fondamentali della loro procedura e infine degli interventi dei competenti superiori.